

VERENIGINGS NIEUWS

Algemene leden- vergadering VZZ

Is deze Zoogdier nog op tijd voor de Algemene ledenvergadering van de VZZ op zaterdag 7 april 2001? Was u er vorig jaar niet bij, dan heeft u unieke video-opnamen van baltsende rosse vleermuizen gemist. Ook niet leden zijn van harte welkom. Plaats: Zalencentrum Trianon, Oudegracht 252, Utrecht. De vergadering begint om 10 uur, zaal open 9.30 uur. 's Morgens doet het bestuur verslag van de activiteiten van de vereniging in 2000 en worden nieuwe plannen voor 2001 gepresenteerd. Het programma in de middag staat in het teken van de Habitatrichtlijn. Het afgelopen jaar is daar via diverse media veel aandacht aan besteed. Vooral in negatieve zin: een aantal economische ontwikkelingen konden niet doorgaan of ondervonden vertraging doordat in het plangebied bedreigde diersoorten leefden. De suggestie wordt gewekt dat er niets meer mag als er een Habitatrichtlijn-soort ergens voorkomt. Dit valt in de praktijk mee. Aan die praktijk en de consequenties van de richtlijn voor de Nederlandse wetgeving en het ruimtelijke ordeningsbeleid zal op zaterdag 7 april aandacht besteed worden. De volgende lezingen zijn gepland:

13.30 uur: Mr. Ton Goedhart (onder voorbehoud): 'Habitatrichtlijn en zoogdierbescherming'

13.50 uur: Maurice La Haye: 'De noordse woelmuis in Nederland'

14.10 uur: Kees Mostert: 'De Veldwerkgroep in Hongarije'

14.45 uur: Thee of koffie

15.00 uur: Jan Baars: 'Hamsters en bedrijventerrein Heerlen'

15.30 uur: Herman Limpens: 'Actieplan meervleermuis'

De bijeenkomst vindt plaats in Zalencentrum Trianon, Oudegracht 252, Utrecht. Trianon ligt op 15 minuten lopen van het Centraal Station van Utrecht; neem via het Godebaldkwartier de uitgang Moreelse Park van Hoog Catharijne en sla onderaan linksaf, loop richting Domtoren, vlak voor de Dom (direct over het water) rechtsaf; dan nog even langs de gracht rechtdoor lopen.

Veldwerkgroep in West Zeeuws Vlaanderen

Veldspitsmuis. Foto Rollin Verlinde

Tijdens het kamp van de Veldwerkgroep VZZ (28 september - 1 oktober 2000), georganiseerd in samenwerking met de Zoogdier Werkgroep Zeeland, werden zoogdieren geïnventariseerd in West-Zeeuws-Vlaanderen. Het accent lag daarbij op de dijken rondom Oostburg. Nieuw was het gebruik van een kleine 100 *pitfalls* ('valkuilen'). Deze waren gemaakt van petflessen, waarvan de bodem was verwijderd en die omgekeerd in de grond werden verzonken met hulp van een grondboor. Er werd een knoedeltje mos of gras met

aas ingedaan. Een dakje in de vorm van een stukje regengoot voorkwam dat er regen in liep. Deze *pitfalls* en zo'n 290 vertrouwde Longworthvallen stonden opgesteld op 25 verschillende locaties. Met behulp van deze beide typen live-traps werden in drie dagen maar liefst 1040 kleine zoogdieren gevangen, verdeeld over tien verschillende soorten. Meer dan de helft (594) van de vangsten bestond uit veldmuis *Microtus arvalis*. Bosmuis *Apodemus sylvaticus* kwam met 220 op de tweede plaats terwijl rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus* met 118 stuks op de derde plaats prijkte. Naast veldspitsmuis *Crociodura leucodon* en ondergrondse woelmuis *Microtus subterraneus* met respectievelijk 7 en 3 stuks, vormden de vangsten van 3 wezels *Mustela nivalis* even zovele spectaculaire hoogtepunten. Het vangen met *pitfalls* bleek uiterst succesvol, zeker voor veldmuizen. Speciaal op twee tot ruim vier meter hoogte geplaatste vallen, in boerenschuren, in enkele ruïnes en in bomen, leverden helaas geen eikeldmuizen op (zie Zoogdier 10(2):26); wel werden daar bosmuizen en huismuizen gevangen.

Vier partijen braakballen, van kerkuil (2), ransuil en steenuil, leverden in totaal 145 gewervelde prooidieren op. Deze prooidieren bleken een belangrijke aanvulling te geven op het inventariseerbare zoogdiersoortenspectrum: zo werden een dwergspitsmuis *Sorex minutus*, een waterspitsmuis *Neomys fodiens* en een aardmuis *Microtus agrestis* aange troffen. Het beeld van de in West Zeeuws Vlaanderen levende zoogdieren werd verder aangevuld met zichtwaarnemingen van vos *Vulpes vulpes*, bruine rat *Rattus norvegicus* en muskusrat *Ondatra zibethicus*.

Ook werd een aantal kerkzolders op vleermuizen gecontroleerd. Daarbij werd in een brandblusemmer een lugubere

vondst gedaan: 26 dwergvleermuizen en 2 laatvliegers vonden de dood in deze emmer; één dwergvleermuis leefde nog. Dit exemplaar werd meegenomen en met water en insecten opgelapt en in vrijheid gesteld.

Tenslotte werd, ondanks het ronduit slechte weer, ook nog aandacht besteed aan andere diersoorten: zo werden een boomvalk, een steenuil en zelfs een zwarte ibis waargenomen.

Jan Piet Bekker

Zomerkamp in Hongarije

Een hamster in de kooi! Foto Kamiel Spoelstra

Afgelopen jaar werd weer een succesvol zomerkamp georganiseerd door de Veldwerkgroep, dit keer in samenwerking met enige leden van de Hongaarse zoogdierwerkgroep. Het kamp was gesitueerd in een dorpje aan de noordrand van het Zemplengebergte, in het noordoosten van Hongarije, tamelijk dicht bij de grenzen met Slowakije en Oekraïne. Het gebied heeft een zeer afwisselend landschap, laaggebergte met oude loofbossen, zeer bloemrijke hooilandjes, beekbegeleidende ruigtkruidentroken, kleinschalig akkerland, riviertjes en beken.

Er kon uitgebreide ervaring worden opgedaan met de verschillende methoden van zoeken en vinden van soorten die in Nederland nog maar op weinig plekken voorkomen. In het recente verleden heeft onze buitenlandse ervaring al verscheidene malen geleid tot een beter inventarisatie-resultaat van zeldzame soorten in Nederland. Dit geldt bijvoor-

beeld voor het zoeken naar nesten van de hazelmuis, het naspeuren van oude gebouwen en kerkzolders, het werken met mistnetten en het nalopen van nestkasten. Met ruim 200 vallen, verspreid over vijf locaties, variërend van vochtige beekdalen tot bloemrijke berghellingen, werd geprobeerd zoveel mogelijk soorten kleine zoogdieren te vangen. Uiteindelijk werden elf soorten gevangen, waaronder Millers waterspitsmuis, ondergrondse woelmuis, brandmuis, hazelmuis en wezel.

Vrijwel elke avond werden langs beekjes en riviertjes mistnetten geplaatst voor het vangen van vleermuizen, met wisselende succes. Toch werden maar liefst tien soorten gevangen, waaronder mopsvleermuis, Bechsteins vleermuis, kleine vale vleermuis, bosvleermuis en Brandts vleermuis. Voor de meesten van ons een goede kans om ervaring op te

doen met het werken met mistnetten. Daarnaast werden kerkzolders en enkele grotten bezocht, voor zover dat nog niet door de Hongaren zelf was gebeurd. Dit leverde verblijfplaatsen op van de grijze grootoortvleermuis, de kleine en de grote hoefijzerneus.

In de avond en nacht werd speciale aandacht besteed aan foeragerende vleermuizen in bosgebieden. Op diverse plaatsen werden vale vleermuizen en bosvleermuizen waargenomen. Boven het kampterrein werden iedere avond passerende *Nyctalus*-vleermuizen gehoord; waarschijnlijk betrof het de grote rosse vleermuis. Opnames van het geluid moesten dit nog bevestigen.

In braakballen van een schreeuwarend werden schedelresten gevonden van de hamster en zelfs de poot van een jonge ree. Alsof dat allemaal nog niet genoeg was, leverde de controle van nestkasten op beboste hellingen heel veel relmuizen op, plus kleine groepjes bosvleermuizen en Bechsteins vleermuizen. Eén van de vele hoogtepunten van het kamp was de vangst van twee hamsters in grote inloopvallen. Het uitgraven van een gangstelsel, op uitdrukkelijk verzoek van een boer, leverde echter niets op. Op glooiende graslandjes aan de rand van het gebergte troffen we kleine populaties siebels aan, kleine grondeekhoorns.

Al met al werden meer dan vijftig soorten zoogdieren vastgesteld tijdens het kamp, waarbij overigens enkele algemene soorten (veldspitsmuis, buning, hermelijn) niet werden gevonden. Uiteraard kreeg ook de overige fauna aandacht. Daarbij werden onder andere de volgende soorten waargenomen: zwarte ooievaar, grote zilverreiger, keizerarend, schreeuwarend, witrugspecht, grijskopspecht, oeraluil, gladde slang, springkikker, groene pad, vuursalamander, evenals diverse leuke vlinders en andere insecten.

Kees Mostert & Kamiel Spoelstra

Zoogdieren, het beschermen waard

Hamster

In de vorige Zoogdier heeft u kunnen lezen hoe het de hamsterpopulatie in Vlaanderen vergaat: niet best. In Nederland is de situatie niet veel beter. Het afgelopen jaar heeft de penibele toestand van de hamsterpopulatie in Nederland regelmatig tot artikelen in regionale en landelijke kranten geleid. Daarbij lag de nadruk op het meningsverschil tussen zes natuurbeschermingsorganisaties, de gemeente Heerlen en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij over het al dan niet voorkomen van hamsters bij Heerlen.

In 1998 verleende het Ministerie aan de gemeente Heerlen een ontheffing inzake de Natuurbeschermingswet (Nb-wet) om een bedrijventerrein aan te leggen in een gebied waar mogelijk hamsters leefden. De natuurbeschermingsorganisaties tekenden bezwaar aan tegen het verlenen van deze ontheffing. Na een langdurige juridische strijd (tweeëneenhalf jaar) heeft de Raad van State de natuurbeschermingsorganisaties in het gelijk gesteld.

Opvallend aan de uitspraak van de Raad van State is dat het al of niet voorkomen van hamsters in het gebied ten tijde van het verlenen van de ontheffing, geen rol heeft gespeeld. Het Ministerie mag namelijk, 'in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om een andere dwingende reden van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard', ontheffingen verlenen. Dit mag zelfs als in het gebied een beschermde diersoort als de hamster voorkomt, mits 'er geen andere bevredigende oplossing bestaat en indien geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun

natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan' (art. 2 van het Besluit ontheffingen en vrijstellingen Nb-wet). Het Ministerie heeft, volgens de Raad van State, echter niet aannemelijk kunnen maken dat aan deze laatste twee voorwaarden voldaan is. Tevens kon het Ministerie niet aantonen dat er sprake was van een dwingende reden. Als dwingende reden had het Ministerie de hoge werkloosheid in Heerlen aangevoerd. Het tegengestelde bleek echter het geval, er is juiste een krapte op de arbeidsmarkt, waardoor een groot aantal vacatures onvervuld blijft.

De hamster is al sinds 1973 als beschermde diersoort in de Nb-wet opgenomen. En bovenstaand artikel 2 is in 1994 in de Nb-wet opgenomen naar aanleiding van het ratificeren van de Europese Habitatrichtlijn door de Nederlandse Staat. Als deze wet al zo lang bestaat, waarom is er dan nu opeens zoveel ophef over, vraag je je af? De reden is waarschijnlijk dat natuurbeschermingsorganisaties steeds professioneler worden en niet meer lijdzaam toekijken als een plantje wordt of een dier verdreven wordt. Ze nemen een jurist in de arm die overheden er op wijst dat ook zij zich aan de wet moeten houden. Wie weet, misschien komt er nog eens een tijd dat natuurbehoud geen sluitpost meer is en er serieus moeite wordt gedaan om ook volgende generaties de mogelijkheid te geven van natuur te genieten.

Bruinvis

Je hebt witvis, platvissen en bruinvissen. Als lezer van Zoogdier weet u natuurlijk dat bruinvissen geen vissen zijn, maar zoogdieren. Inmiddels weten we wat meer mensen dat ook,

maar dat is een verhaal apart.

De laatste jaren lijkt het beter te gaan met de bruinvissen in de Nederlandse Noordzee: er worden er meer waargenomen. Men vermoedt dat dat komt omdat dieren uit de noordelijke Noordzee naar het zuiden trekken. Ook het aantal strandingen van dode bruinvissen op de Nederlandse kust neemt echter toe. Bekend is dat een deel van deze dieren verdronken is, doordat ze verstrikt raakten in vissersnetten. Hoeveel dat er precies zijn is onbekend, de schattingen lopen uiteen van 20 tot 60% van het aantal gestrande dieren. Een voorzichtige schatting door Alterra (mond. med. Peter Reijnders) van het aantal dieren dat jaarlijks in vissersnetten overlijdt, komt uit op enkele duizenden dieren per jaar. Indien correct, dan betekent dit dat het niveau waarop bijvangst volgens het International Whaling Committee en ASCOBANS (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas, een overeenkomst vallend onder het Verdrag van Bonn, 1979) onacceptabel is, met een factor 20 wordt overschreden.

Zoals gezegd, het betreft schattingen. Het Nederlandse Ministerie van LNV heeft, na aandringen van de VZZ, aan Naturalis opdracht gegeven om uit te zoeken hoeveel van de gestrande bruinvissen daadwerkelijk door verdrinking om het leven zijn gekomen. Over enkele maanden zullen we weten hoe groot het effect van de bijvangst op de bruinvisserspopulatie in de Nederlandse Noordzee is en of maatregelen noodzakelijk zijn. Er bestaan middelen om bijvangst te voorkomen, de zogenaamde 'pingers'. Onderzoek hiernaar wordt uitgevoerd door het Harderwijk Marine Mammal Park. Het voortbestaan van dit instituut en daarmee de voortzetting van het onderzoek is op dit moment echter ongewis, omdat het instituut door geld-

gebrek mogelijk gesloten wordt. Laten we dus hopen dat het effect van bijvangst gering is, want anders moet de VZZ ook een actie starten om het Marine Mammal Park te behouden!

Automatische incasso

In januari heeft u een acceptgiro voor de contributie of het abonnementsgeld voor 2001 ontvangen. Daarbij zat ook een brief met het verzoek of u de VZZ wilt machtigen om de contributie of het abonnementsgeld met ingang van 2002 automatisch te incasseren. Vriendelijk verzoeken wij u van deze mogelijkheid gebruik te maken. U bespaart ons bureau daarmee een hoop werk bij het innen van lidmaatschaps- en abonnementsgelden. Die tijd kan dan beter ingezet worden voor het bevorderen van de zoogdierstudie en de zoogdierbescherming. Bij voorbaat dank. Voor de betaling van de contributie van 2001 dient u nog gebruik te maken van de acceptgiro. Indien u gebruik maakt van girotel, vergeet dan niet uw lidmaatschapsnummer te vermelden. Dit nummer staat op de acceptgiro en op de wikkel van deze Zoogdier.

Het VZZ-bestuur

Internationaal Zoogdieren Congres

Nog geen vakantieplannen, denk dan eens over een reisje naar Zuid-Afrika. Daar wordt van 12 tot en met 17 augustus in Sun City het achtste internationale theriologisch (= zoogdierkunde) congres gehouden. Over het programma is nog niet zo veel bekend, maar op de website <http://www.event-dynamics.co.za/itc/> kun je er meer over lezen.

En verder... !

Een nieuwe rubriek, hopelijk het begin van een lange reeks: een column van het VZZ-bestuur.

Ik kon voor deze primeur kiezen uit een lijst van onderwerpen. In 2002 viert de vereniging haar 50-jarig bestaan. De voorbereidingen voor een gedenkwaardig jubileumjaar zijn gestart. Een lijst van aandacht-trekkende en wervende activiteiten voor leden en niet-leden is reeds gemaakt. Een ervan is het verschijnen van een jubileumboek, de eerste concepthoofdstukken liggen al klaar. Een redactiecommissie onder leiding van coördinatrice Kaat Schulte werkt hier aan. Verder heeft het bestuur de werkgroepen gevraagd elk één specifieke activiteit in het kader van het jubileum te organiseren.

Van het bureau in Arnhem is veel te melden. Een van haar successen in 2000 betrof de afhandeling van klachten over hinder door beschermde zoogdieren zoals steenmarters en vleermuizen. Door een snelle en goede voorlichtingsactie via de pers is het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij geactiveerd en heeft de staatssecretaris toegezegd de VZZ te betrekken bij een cursus voor gemeenteteambtenaren. We zullen helpen die toezegging waar te maken.

Een ander succes was de gezamenlijke organisatie van een meerdaagse jaarvergadering van de Deutsche Gesellschaft für Säugetierkunde en de VZZ in Groningen. Mede door de inzet van enkele van onze leden heeft een internationaal gezelschap genoten van een afwisselend programma van wetenschappelijke voordrachten over onder andere zeezoogdieren en vleermuizen.

Zo, dat was de eerste column. Opmerkingen en suggesties worden op prijs gesteld.

Rob van Apeldoorn

Winkel

Ja, hij is er weer: de Diersporengids van Annemarie van Diepenbeek. Deze was, direct na verschijnen, zeer snel uitverkocht. We hebben een nieuwe voorraad. U kunt hem, net als de overige boeken en rapporten, bestellen door overmaking van de kostprijs plus verzendkosten naar rekening 203737 van de Postbank (Nederland) of rekening 000-1486269-35 van de Postcheques (België), onder vermelding van de titel(s). Na ontvangst van de betaling krijgt u de artikelen thuis gestuurd. Een volledige lijst staat op onze web site: <http://www.vzz.nl>.

L = ledenprijs; P = verzendkosten. Voor de prijs in Belgische franken dient u het bedrag met 20 te vermenigvuldigen.

Nieuw

Diersporengids, A. van Diepenbeek, 1999. Prijs f 59,95 (L: f 52,95 ; P: f 10,-).

Vleermuizen in Europa, Schober et al., 2001. Prijs f 59,90 (L: f 49,90; P: f 5,50).

Ökologie und Schutz Fledermäusen in Wäldern, Meschede & Heller, 2000. Prijs f 55,- (L: f 45,-; P: f 6,50).

Digitale index Zoogdier, bevat de titels met zoekwoorden van alle artikelen die in de jaargangen 1 t/m 11 verschenen zijn. Prijs f 10,- (L: f 10,-; P: f 2,-).

Samenvattingen DGS-dagen, samenvattingen van alle lezingen die tijdens het symposium in september 2000 in Groningen, in samenwerking met de Deutsche Gesellschaft für Säugetierkunde, plaatsvonden. Prijs f 15,- (L: f 7,50; P: f 2,50).

En verder

Zoogdieren van Overijssel, A. Bode e.a., 1999. Prijs f 49,95 (L: 39,95; P: f 8,-).

Noordse woelmuizen in het Nationaal Park De Biesbosch, D. Wansink, 1999. Prijs f 9,- (L: f 7,50; P: f 3,50).

Bevers in de Biesbosch in 1998, V. Dijkstra, 1999. Prijs f 9,- (L: f 7,50; P: f 3,50). Ook de rapporten

over de bevertellingen in 1995, 1996 en 1997 zijn nog beschikbaar.

Determinatietabel Braakhallen pluizen, K. Kapteyn (red.), 1999. Prijs f 12,50 (L: 9,50; P: f 4,-).

Het voorkomen van kleine zoogdieren in Noordwest-Overijssel en hun relaties met vegetatie en beheer, M. La Haye & A. Haan, 1998. Prijs f 10,- (L: f 8,-; P: f 4,-).

Het voorkomen van doodgereden egels in relatie tot de samenstelling van het landschap, M. Huijser et al., 1998. Prijs f 25,- (L: f 20,-; P: f 5,50). Ook de andere rapporten over het egelonderzoek zijn nog beschikbaar.

Marterpassen VII, Nieuwsbrief 1998, WBN-VZZ, 1999. Prijs f 7,50 (L: f 6,-; P: f 5,50). Ook de oudere nummers van Marterpassen (nummers I t/m VI) zijn nog beschikbaar. Alle nummer samen (I t/m VII) kosten f 40,- (L: f 30,-; P: f 15,-).

Belangrijke zoogdiergebieden in Nederland, V. Dijkstra, 1998. Prijs f 25,- (L: f 20,-; P: f 6,-).

Zoogdieren van West-Europa, R. Lange et al. (red.), 1994. Prijs f 44,95 (L: f 40,-; P: f 8,-).

Vleermuisatlas, H. Limpens et al. (red.), 1997. Prijs f 49,50 (L: f 44,50; P: f 8,-).

Bibliografie over de das t/m 1996, J. Vink, 1997. Prijs f 10,- (L: f 8,-; P: f 5,50).

Atlas van de Nederlandse zoogdieren, S. Broekhuizen et al. (red.), 1992. Prijs f 37,50 (L: f 32,50; P: f 8,-).

Basisrapport Rode Lijst van de Nederlandse zoogdieren, H. Hollander & P. v.d. Reest, 1994. Prijs f 5,- (L: f 5,-; P: f 5,-).

Leden die al 10 of meer jaar lid zijn kunnen een korting krijgen. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het bureau van de VZZ.

Lidmaatschap voor het leven

Op de Algemene Ledenvergadering van 8 april 2000 is het voorstel voor een lidmaatschap voor het leven goedgekeurd. Door een eenmalige storting van f. 1.500,- (BF 30.000) kunt u lid voor het leven worden.